

UDK: 272-528
Pregledni rad
Primljeno: listopad 2011.

Želimir PULJIĆ
Jurja Bijankinija 2
HR – 23000 Zadar
zelimir.puljic@du.t-com.hr

PUČKA POBOŽNOST I LITURGIJA PREMA CRKVENIM DOKUMENTIMA¹

Sažetak

U članku se govori o čovjeku koji traga za smislom i značenjem. Iako znanstvenici opisuju čovjeka kao biološko, psihološko, razumno, političko, ekonomsko, moralno, religiozno, tehničko, povijesno, utopijsko i estetsko biće, on je tajna beskrajna. Kadar je govoriti, misliti, osjećati se slobodnim, voljeti i biti religiozan. A religiozni problemi uvijek su suvremeni, a ne „natražni“, životni, a ne „otuđujući“. I humani. Zbog toga se i govori o čovjeku kao o „osobitom stvorenju i religioznom biću“.

U članku se zatim donosi dio predavanja koji je autor održao na Sinodi biskupa 2001. o pučkoj pobožnosti koja je imala važnu ulogu u prenošenju vjerskih i moralnih vrednota, kao i u stvaranju kulture i povijesti hrvatskog naroda. Isti raznovrsni oblici pučkih pobožnosti, koji su i danas nazočni, imali su važnu ulogu u teškim vremenima protuvjerskih ideologija, poput one marksističke. Iako pučka pobožnost nije „ključ nove evangelizacije“, ne treba je otpisivati „puritanskim duhom“ kao da bi ona bila samo folklor ili praznovjerje, ili pak neki nadživjeli oblik poganskih obreda. Ona je izraz iskonske kršćanske vjere i onda kada je alternativna liturgijskim oblicima. U tom vidu nalaže se biskupima neka „bdiju nad različitim oblicima pučke pobožnosti s crkvenim osjećajem“ („Ecclesiae imago“ 1973.).

U trećem dijelu članka govori se o crkvenim dokumentima koji govore o pučkoj pobožnosti prije i poslije II. vatikanskog sabora. Posebice o liturgijskoj konstituciji Sacrosanctum Concilium koja u duhu pastoralne razboritosti „usklađuje, a ne suprotstavlja“ liturgiju i pučku pobožnost. Dapače, preporuča „sve pobožne vježbe kršćanskog puka ukoliko su sukladne zakonima i propisima Crkve“ (SC 13). Crkva, naime, smatra potrebitim upoznati vrednote pučke pobožnosti, štiti njezinu iskonsku bit, čisti je od nepotrebnih naslaga, osvjetljivati je tekstovima Svetoga pisma, te usmjeravati je i ne suprotstavljati svetoj liturgiji. U tom vidu izdan je Direktorij pučke pobožnosti u kojem je Crkva izrekla „svoje poštovanje prema pučkoj pobožnosti“. U njemu je opisana narav

¹ Predavanje je održano u sklopu pastoralnog kolokvija Hrvatske provincije svetoga Jeronima u Zagrebu, 6. rujna 2011. Naslov kolokvija bio je: „Naša pastoralna današnjica i Providnosti otvorena sutrašnjica“.

i bit, principi i jezik pučke pobožnosti, kao i potreba harmonične usmjerenosti s liturgijom koja je „vrhunac i izvor“ svakoga kršćanskoga slavlja.

Ključne riječi: *čovjek, smisao, religiozno biće, osobito stvorenje, tajna beskrajna, pučka pobožnost, protuvjerske ideologije, nova evangelizacija, folklor, praznovjerje, Sacrosanctum Concilium, pastoralna razboritost, liturgija i pučka pobožnost, Direktorij pučke pobožnosti.*

Uvod

Uvaženi francuski političar Jacques Delors izrekao je prije skoro dvadeset godina, 6. veljače 1992., rečenicu koju se kasnije u više navrata ponavljalo i citiralo: „Europa treba dušu. Ako joj tijekom sljedećih deset godina ne uspijemo dati dušu, vratiti duhovnost i otkriti njezino značenje, izgubit ćemo Domovinu!“ Jacques Delors je, znamo, bio u tri susljedna mandata predsjednikom Europske komisije (6. 1. 1985 – 6. 1. 1995.) koja je pod njegovim predsjedanjem provela nekoliko važnih reformi glede procesa europskih integracija. Njegov nasljednik i imenjак, Belgijanac Jacques Santer, ponovio je sličnu misao šest godina kasnije: „Za dati dušu Europi nije dovoljno prisjetiti se načela pomirbe, pravde i solidarnosti, slobode i ljudskog dostojanstva. Valja uočiti, uvažiti i prihvatiti kako religijski i filozofski sustavi i stavovi imaju važnu ulogu u životu ljudi i u stvaranju identiteta.“

Prikladno je citirati tu dvojicu europskih javnih djelatnika kršćanske orijentacije na početku teme o kojoj se ovdje govori. A riječ je o „revaloriziranju tradicionalnih oblika naviještanja“, iliti drugim riječima rečeno o „pučkoj pobožnosti“. Ne bih htio stvar simplificirati pa govoriti kako je to ta „duhovnost“ koju je Delors priželjkivao vratiti Europi. Ali, zasigurno spada u „religijske i filozofske sustave i stavove“ za koje je njegov nasljednik Santer rekao da ih valja „uočiti, uvažiti i prihvatiti“ jer imaju važnu ulogu u životu ljudi i u stvaranju identiteta.

1. Čovjek je osobito stvorenje i religiozno biće

Kada se pak govori o pučkoj pobožnosti, zapravo se na indirektnan način govori o čovjeku koji se oduvijek pitao i tragao za svojim korijenima, za smislom, za značenjem². Znanstvenici su ga u tom smislu opisivali kao biološko, psihološko, razumno, političko, ekonomsko,

² Usp. Raymond F. GALE, *Who are You? – The Psychology of Being Yourself* (Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1974.). „In this book Gale describes the challenging task of becoming and growing, and explains why every self-accepting, self-actualizing individual must participate in this lifelong adventure to achieve an integrated, authentic identity.“

moralno, religiozno, tehničko, povijesno, utopijsko, estetsko, otvoreno, nesigurno biće. Moglo bi se u nedogled nabrajati „umotvorne“ pojmove izrečene o njemu. Svaka od spomenutih riječi - definicija izražava poneku njegovu mogućnost. Ali, sve zajedno zbrojene ne obuhvaćaju čovjeka u potpunosti. Čovjek je, naime, tajna. Tajna beskrajna³. Njegova izvanjska pojava navodila je mnoge da o njemu razmišljaju temeljem nekih njegovih vidljivih obilježja. Tako su ga nazivali „homo somaticus, sapiens, volens, loquens, socialis, culturalis, dialogans, faber, ludens i homo religiosus“.⁴ Kad je u pitanju ovaj posljednji opis, onda nam se čini da smo na području punom nejasnoća; na pučini oceanskoj gdje se obrisi čvrstoga jedva i naziru, a pogled se gubi u beskrajnu nedokučivoga i nedokučenoga. No, zamršenost pitanja produbljuje se još više zbog činjenice što svi govore kako je čovjek „vrhovna vrednota“, kako njegovo „dostojanstvo“ valja braniti, poštovati i promicati. Jer, on ima „neotuđiva prava“. I dok se u tomu slažu ljudi različitih političkih i ideoloških opredjeljenja, prije ili kasnije pojave se pitanja: Zašto je čovjek takva vrednota, dapače vrhovna vrednota?! Otkuda mu takva prava koja mu se ne mogu oduzeti?! Ako je on samo materijalan, otkuda mu dostojanstvo koje druga živa bića nemaju?! Zašto se čovjeka ne smije upotrebljavati kao „sredstvo“ za postizanje određenih ciljeva?! Zašto ga se treba smatrati vrhovnim dobrom, neusporediva dostojanstva, kao krunu svih stvorenja?! Postoji li nešto u njemu što ga čini sasvim drukčijim od drugih bića?! I što je to?

Tim zamršenim i teškim pitanjima bavili su se veliki umovi povijesti. Ne kanim ovdje predstavljati antropologiju ljudske misli, a niti prodirati u dubinu velikoga i „neodgonetivoga otajstva“. No, želim otkloniti mišljenja onih koji, zbunjeni kompliciranošću njegova bivstva, vele da čovjek „nije ništa drugo nego obična, malo inteligentnija životinja“, „sklop materijalnih čestica“, „proizvod prirode i njezinih sila“ (Hume, Helvetius, Feuerbach, Marx, Lenjin, Comte, Spencer, Freud, ne-

³ Usp. Alexis CARREL, *Čovjek nepoznanica* (Zagreb: Hrvatska naklada, 1941.), 28: „Odista naše neznanje seže duboko. Najveći dio pitanja, koja su sebi postavili istraživači čovjekove biti, ostao je bez odgovora. Čitava područja našeg unutrašnjeg života još su uvijek nepoznata. Znamo da smo tvorevina iz tkiva, organa, sokova i svijesti. Odnos između svijesti i moždanog staničja međutim još je uvijek za nas tajna.“

⁴ Usp. Battista MONDIN, *L'uomo: chi è? - elementi di antropologia filosofica* (Milano: Massimo, 1977.). Knjiga ima 380 stranica i solidno je enciklopedijsko djelo o čovjeku kojeg je autor obradio fenomenološki i metafizički. U svezi s opravdanjem naslova „homo religiosus“ usp. str. 257-292. „Una manifestazione tipicamente umana e la religione ... essa si impone come una costante dell' essere umano anche se non e coltivata da tutti gli individui della specie.“ (str. 257).

opozitivisti i strukturalisti). Po tom shvaćanju čovjek ne bi bio ništa drugo doli „epifenomen materije“, „posljednji proizvod i najsavršeniji čin evolucije materijalnoga“ (Darwin), „proizvod socijalnih, povijesnih i ekonomskih uvjetovanosti“, kako se često čuje u svijetu suvremene znanosti i tehnike.

1.1. Čovjek je osobito stvorenje u svijetu

Tko je onda čovjek? Je li on materijalno biće, životinja koja se razlikuje od drugih samo malo većom savršenošću i kompliciranošću fizičkih, psihičkih i intelektualnih sastavnica? Ili možda ima nešto u njemu što ga razlikuje sasvim od drugih živih bića i čini ga „posebnim stvorenjem“?! Postoji li u njemu duh, duša koja ga čini inteligentnim i slobodnim, sposobnim nadživjeti ovozemaljsku smrt?! Kad ga se uspoređuje s drugim živim bićima, posebice sa svijetom životinja „više-ranga“, otkrivaju se zapanjujuće sličnosti. Ali, i još veće razlike. Sa živim stvarima vežu ga zajednički zakoni života po kojima živi poput biljke i životinje određenim biološkim ritmom: rađa se, razvija, zrije, stari i umire. I tu zapravo nema nikakve razlike. Sa životinjskim svijetom ima osjećajni život i vitalne potrebe da se hrani i preživi. Na tom području moglo bi se čak ustvrditi kako je čovjek „siromašniji“ u usporedbi sa životinjama jer mu nedostaje „savršenstvo“ instinkta kojima su obdarene životinje.

Tako je, eto, iz biološke perspektive čovjek „obična životinja“. No, je li on samo životinja, pa makar bila i višeg ranga?! Ipak nas neke stvari prisiljavaju o čovjeku razmišljati kao o „posebnom stvorenju“. Najuzvišenije kod čovjeka jest činjenica što je kadar govoriti, misliti, osjećati se slobodnim, voljeti, biti religiozan, te zaključivati unutar-njim moćima srca i savjesti što je dobro, a što loše. Nosi, naime, u srcu upisan moralni zakon kojem mu se valja pokoravati. I kad se iz te perspektive promatra čovjeka, otkrivamo kako su to zapravo „kvalitete“ koje ga svrstavaju u sasvim drugu sferu života. I čine ga ne samo „običnim živim bićem, već sasvim posebnim. On je č o v j e k (čelo-vjek).

On je najprije biće koje razmišlja, prosuđuje i zaključuje. Ni jedno drugo živo biće nije to kadro uraditi. Ima još jedna „čudesna“ činjenica kojom se čovjek služi bez poteškoće: on je, naime, sposoban zamišljati i apstraktne stvari. On je kadar misliti o dobroti, mudrosti, pravdi, miru. Čovjek ne samo misli, već i govori. On je uz to slobodan. Sloboda ga izvlači iz „kaveza determinizma“ i osposobljava ga „ispisivati stranice povijesti“. On je sposoban stvarati i transformirati, prela-

ziti iz svijeta „nature“ (naravi) u svijet „kulture“. Civilizacija započinje tek s čovjekom jer nema povijesti tamo gdje nema razuma i slobode.

1.2. Čovjek je religiozno biće

Postoji još jedno tipično ljudsko područje, a to je njegova religioznost. Čovjek je u svojoj biti religiozno biće. Nema plemena, ni naroda koji bi bili „nereligiozni“. Isto vrijedi i za moralnost, za moralni osjećaj. I on je prisutan u svim kulturama: „Ima stvari koje su dobre, koje treba raditi; ali, ima i loših stvari koje treba izbjegavati.“ Tog osjećaja za moralno vrednovanje ne nalazimo kod životinja. One ne mogu zaključivati, već čine ono što im instinkt nalaže. Čovjek dijeli „epite“ dobra ili lošeg stvarima oko sebe. On opisuje i kvalificira lisicu kao „lošu jer jede kokoši“, a janje naziva „dobrim jer ne nanosi štetu“ drugim životinjama.

Ima još nešto što ga čini skroz na skroz različitim od „drugih svjetova“, svijeta biljaka, životinja i minerala. On posjeduje nešto uz pomoć čega može reći „JA“: ja mislim, ja osjećam, ja vjerujem. Izgovoriti „JA“ može samo čovjek. Druge životinje istina žive, ali nisu svjesne kako žive. One žive u nekoj vrsti „životnog sna“, kako je netko zapisao. A čovjek je svjestan svega što se oko njega događa. Na koncu ovih kratkih refleksija o čovjeku pitamo se je li sličnost, odnosno razlika između čovjeka i životinje samo kvantitativne naravi („čovjek je samo malo savršeniji proizvod evolucije“), ili je u pitanju i kvaliteta („čovjek je kvalitativno različit od životinje“). U procesu hominizacije (od prije desetak milijuna godina), u danom trenutku „dogodio se lom“ i pojavio se čovjek. Kad se to dogodilo, teško je reći. Ali se s tim događajem pojavljuju tipični obrisi čovjeka što kod životinje ne nalazimo. Čovjek proizvodi oruđe i oružje, s obredom i pijetom pokapa svoje mrtve, slika svijet i životinje veličanstvenim bojama po špiljama. I to je taj „prijelaz“ iz životinjskog u ljudsko carstvo iz prirode, „nature“ u „kulturu“.

Zbog toga je čovjek skroz različit od životinje, iako ga s tim svijetom vežu mnoge morfološke veze. Kad životinje zadovolje svoje potrebe, zadovoljne su i ne traže više. Čovjek, naprotiv, nije nikada sasvim zadovoljan: želi upoznati više, steći više dobara, tražiti nove putove. Postoji nešto u njemu što ga tjera da istražuje, gradi, stvara. „Ljudskom srcu uvijek nešto treba, zadovoljno nikad posve nije; čim željenog cilja se dovede, sto mu želja opet iz njega klije“ (Preradović). Upravo njegove „bezgranične moći“ nameću religioznu problematiku. A da bi se potpuno ostvario i bio sretan, njemu je potrebno neograni-

čeno Biće. Cijelim svojim duhovnim moćima čovjek teži prema Bogu koji se postavlja kao posljednja svrha njegovih traženja i smiraj njegovih nemira: „Za sebe si nas stvorio, o Bože, i srce naše nema mira dok ne otpočine u tebi“ (sv. Augustin). Zato su religiozni problemi uvijek i suvremeni, a ne „natražni“, životni, a ne „otuđujući“. I humani. Istina, nisu religiozna pitanja jedina s kojima se čovjek mora suočiti. Život nosi sa sobom i mnoštvo drugih problema od kojih su neki stalno prisutni i neposredni, kao na primjer potreba kruha i zaposlenja. No religiozna pitanja spadaju među najvažnija, jer se oko njih vrti sudbina svakog pojedinca.

1.3. Religiozni, nereligiozni i antireligiozni odgovori čovjeka

Valja odmah naglasiti kako je religiozna stvarnost vrlo kompleksna, jer je čovjek kompleksno biće. S pravom je Charlotte Bühler zapisala kako je čovjek velika enigma, tajna i otajstvo. („Er ist dazu bestimmt ein ewiges Mysterium zu bleiben“). I nijedna znanost, ni teološka, a ni filozofska, niti bilo koja druga ljudska znanost ne može ga u potpunosti objasniti. Osim na uštrb njegove cjelovitosti svodeći ga na uobičajenu formulu redukcionizma: „Čovjek nije ništa drugo, nego...“ Ono što se, međutim, sigurno može ustvrditi, religija se javlja s čovjekom. Ali, nemoguće ju je rekonstruirati kao nešto što je „čovjek načinio“. Isto onako kao što psihologija ne može reproducirati i stvoriti jezik koji se također rađa s čovjekom.

Ne kanim ovdje objašnjavati zašto se jednom pridaje velika važnosti religioznim stavovima, a drugi put se religiju i sve što je s njom povezano omalovažava. Prisjetimo se npr. srednjeg vijeka i XX. stoljeća: u jednom povijesnom razdoblju religija je bila matrica kroz koju se sve vrednuje i čita, a u drugom religiju se smatra natražnim elementom i kočnicom napretka pa je treba eliminirati, „dokusuriti“.

Polazna točka našeg psihološkog razmišljanja o religioznosti jest ambivalentnost i problematičnost ljudske situacije. Na takvu situaciju „egzistencijalne napetosti“ čovjek može odgovoriti na religiozan i na nereligiozan način. *Religiozno* odgovara onaj koji u tom procesu osmišljavanja i traženja odgovora transcendirira ovaj biološki, logično-racionalni, eksperimentalni svijet i „ide dalje“, ide „u dubinu“ i traži posljednje značenje. I kad se dogodi taj prijelaz iz životne situacije u sferu nečeg „radikalno drukčijeg“, onda govorimo o religioznom iskustvu. Zapravo čovjek svjesno i nesvjesno traži osmišljenje svojega postojanja. On je biće koje se po svojoj konstituciji pita i traži zadovolja-

vajuće odgovore na posljednja pitanja. Religija je jedna od tih napora u „traženju smisla“.

Druga vrsta odgovora jest ona *nereligiozna* koja ne pravi iskorak prema „onom drugom“, već u okviru biološkog - logičnog - racionalnog svijeta izabire neke „vrednote“ u kojima nalazi dovoljno snage da prebrodi pozitivno takve probleme. Slikovito to ovako izgleda: isti čovjek pita, otkriva i apsolutizira neke vrednote u životu, kao npr. pravdu, ljubav, ljepotu, umjetnost slobodu, altruizam i njima zadovoljava brojna životna pitanja.

Uz religiozne i nereligiozne postoje i oni antireligiozni odgovori kad se Boga niječe i bori se protiv njega jer ga se shvaća kao opasnog konkurenta ljudske sreće, kao antagonista koji ograničava slobodu, kao „biće“ koje je sebi prisvojilo sve one kvalitete koje pripadaju čovjeku, govorili su i pisali Marx, Nietzsche, Feuerbach i Freud. I zato su se borili protiv Boga i protiv religije u svakom izrazu i rastvoru. Feuerbachova je npr. strastvena nakana bila „ljude od teologa učiniti antropozima, od teofila filantropima, od kandidata onosvijeta uporištima ovosvijeta, od religiozne i političke služinčadi nebeske i zemaljske monarhije i aristokracije slobodnim i samosvjesnim građanima Zemlje“. A Marx, koji je religiju prezrivo nazivao „aromom i opijumom naroda“, „uzdahom potlačenog stvorenja“, vjerovao je kako će radi ponovnog uspostavljanja istinske čovjekove ljudskosti religija biti prevladana dokidanjem izopačenih odnosa u kojima je utemeljena.

2. O pučkoj pobožnosti na Sinodi biskupa 2001.

Na X. redovitoj sinodi biskupa u Vatikanu, koja je imala radni naslov „Biskup poslužitelj evanđelja Isusa Krista za nadu svijeta“, a održana je tijekom listopada 2001., u srijedu 3. listopada 2001. nastupio sam kao predstavnik HBK-a i govorio o pučkoj pobožnosti.⁵ Naime, u točki 115. radnog dokumenta Sinode pisalo je kako „biskup mora pokazivati osobitu pozornost prema različitim oblicima kršćanske pučke pobožnosti, kao i prema njezinu odnosu s liturgijskim životom Crkve“. Budući da je pučka pobožnost odigrala važnu ulogu u prenošenju vjerskih i moralnih vrednota, kao i u stvaranju kulture i povijesti hrvatskog naroda, smatrao sam uputnim reći nekoliko riječi o tomu. Tada nisam ni znao da je i Kongregacija za bogoštovlje toj tematici posve-

⁵ Vidi, SYNODUS EPISCOPORUM BOLLETTINO, X ASSEMBLEA GENERALE ORDINARIA DEL SINODO DEI VESCOVI, 30 settembre-27 ottobre 2001, Mons. Želimir PULJIĆ, [00071-01.04] [in050] [italiano]

tila veliku pozornost na svojim plenarnim skupštinama, što je urodilo uređivanjem Direktorija koji je ista kongregacija objavila u prosincu 2001. godine, a Kršćanska sadašnjost prevela i objavila 2003.

Što sam govorio u tom kratkom intervenciji 3. listopada 2001.? Rekao sam kako su različiti oblici pučkih pobožnosti bili, a još su i danas nazočni u hrvatskim biskupijama. One su imale vrlo važnu ulogu u prijenosu vjerskih, moralnih i kulturnih vrednota, osobito u teškim vremenima okupacije i protuvjerskih ideologija, poput one marksističke. Zbog toga učinilo mi se korisnim reći nešto o ovoj temi. U izlaganju iznio sam nekoliko povijesnih podataka, te donio različita tumačenja nastanka pučke pobožnosti. Opisujući Crkvu kao „Božji narod koji je obdaren vjerničkim osjećajem“, dogmatska konstitucija o Crkvi, LG, opsuje njezin kulturni dio pa veli da narod ostvaruje vjeru u liturgijskoj i izvanliturgijskoj kulturnoj dimenziji koje naziva „pobožnim vježbama i pučkom pobožnošću“.

Donoseći nekoliko povijesnih crtica, istakao sam da je već u samim počecima u Crkvi uz onaj službeni liturgijski dio bilo puno i izvanliturgijskih oblika pobožnosti, kao npr. hodočašća u Svetu Zemlju, pohod grobovima apostolskih prvaka i mučenika gdje nalazimo prve pobožne napise i zavjete. Rekao sam također što je pridonijelo procvatu pučkih pobožnosti. Liturgija npr., koja je u to vrijeme bila odraz ukusa i potreba klerika, monaha i kanonika, nije bila prikladna za običnog čovjeka pa je on sa svoje strane tražio „prikladnije oblike pobožnosti“. Valja također imati na umu da latinski jezik novi pridošli barbarski narodi nisu smatrali svojim, pa je i liturgija postala „nerazumljivom“. Zbog toga su „negdje drugdje tražili način zadovoljenja svojih vjerskih potreba“. Doda li se tomu i činjenica da je u liturgiji sve bilo propisano i određeno, te nije bilo prostora za kreativnost, spontanost i nepredvidive eventualnosti, razumljivo je da je običnim ljudima pučka pobožnost bila bliža i draža. Uz procvat pučke pobožnosti u srednjem vijeku, može se reći kako je i razdoblje romantizma i neoklasicizma dalo dodatni poticaj njezinu razvoju. Osobiti pak procvat pučke pobožnosti dogodio se u XX. stoljeću. Dvije pobudnice Pavla VI., „Marialis cultus“ i „Evangelii nuntiandi“, te Treća sinoda biskupa o „evangelizaciji u suvremenom svijetu“ (1974.) bile su „trokut obnove pučke pobožnosti“, pa XX. stoljeće doživljava određeni „vjerski revival“ pučkih pobožnosti.

Zbog toga su se brojni znanstvenici posvetili proučavanju toga fenomena pa izložili svoje tumačenje o tomu. Tako danas uz teološko,

doktrinarno i pastoralno tumačenje imamo i drukčije interpretacije pučkih pobožnosti. Imamo npr. klasično marksističko viđenje tih pojava prema kojima je „pučka pobožnost krik potlačenih“. Postoji i ono laicističko, antiklerikalno tumačenje koje na pučku pobožnost gleda kao na „protest protiv službene hijerarhijske religije“. Neoiluminizam tumači pučku pobožnost kao izraz „ne-kulture puka koji nije odgojen, koji je opor i kulturno nerazvijen“. Među raznim teorijama ima i ona „infantilistička koja veli kako je pučka pobožnost izraz nezrelih i djetinjih ljudi“. Etnološko-romantička teorija tvrdi kako je pučka pobožnost izraz „kolektivnog duha narodnog genija, onoga kolektivno nesvjesnoga“. Na koncu spominje se i sociološko-buržujsko tumačenje koje za pučku pobožnost veli da je „izraz religioznosti osrednjeg čovjeka u sociološkom smislu riječi“ („srednje klase“).

Nalazimo se tako pred silnim brojem različitih tumačenja ovoga kompleksnog fenomena. To je bilo i razlogom da se učiteljstvo Crkve odlučilo reći svoju riječ o pučkoj pobožnosti, posebice onoj koja se tiče štovanja BDM. Direktorij za pastoralnu službu biskupa, „Ecclesiae imago“ (1973.), kada tumači s kojim se sve zadacima on susreće, veli kako između ostalog biskup ima „bdjeti nad različitim oblicima pučke pobožnosti s crkvenim osjećajem“. I nastavlja kako je njegova dužnost „biti pozoran i bdjeti da se ne pojave sadržaji koji bi bili protivni vjeri, te u isto vrijeme ostaviti prostor slobode za nove izričaje pučke pobožnosti, jer ona je integralni dio crkvene pobožnosti“.

Ima međutim onih koji bi ih najradije eliminirali. Ali, ima i onih koji bi ih umnažali. Između ta dva ekstrema postoji pozicija sredine („u srijedi, na zlatnoj gredi“). Taj srednji put ne prihvaća uklanjanje kipova i slika („ikonoklazam“). Ali, i ne zanosi se kako je pučka pobožnost „ključ nove evangelizacije“ o kojoj je hrabro govorio blaženi Ivan Pavao II. kao o „novim areopazima, punim naboja i poleta“. Pučku pobožnost ne treba otpisivati nekim puritanskim duhom kao da bi ona bila samo folklor, magija ili praznovjerje, ili pak neki nadživjeli oblici poganskih obreda. Niti je treba promatrati kao neki ostatak religioznosti „podčinjenih klasa“, nasuprot onima koji vladaju. Ona je izraz iskonske kršćanske vjere u kojoj veliki dio ljudi živi onu kršćansku poruku, koja je evanđeoska i onda kada je alternativna liturgijskim oblicima

3. Drugi vatikanski sabor o pučkoj pobožnosti

3.1. O pučkoj pobožnosti prije II. vatikanskog sabora⁶

Prelistamo li naslove studija, članaka i knjiga koji su se pojavili o pučkoj pobožnosti u posljednjih pedesetak godina, naići ćemo na čudnu pojavu u kojoj se pučku pobožnost i vjerovanje poistovjećuje s folklorom, praznovjermem i magijom. Zbog toga je nekoliko crkvenih dokumenata o njoj progovorilo: kao npr. *Codex Iuris Canonici* (can. 125-126: 1259, 1261), enciklika pape Pija XII. *Mediator Dei* (1947.), Instrukcija Svetog zbora za obrede (1958.). Ti dokumenti ne donose određenu definiciju pučke pobožnosti, nego vele da se radi o „ostalim neliturgijskim ili izvanliturgijskim svetim činima koji se obavljaju bilo u crkvi, bilo izvan nje“. I dok je značajka liturgijskih čina kratkocija i točnost u izražavanju i primjeni, kod pučkih pobožnosti upravo to nedostaje. One ne štede na riječima. Pune su mašte, spontanosti i sentimentalnosti⁷. Kod pučkih pobožnosti jače dolazi do izražaja zajedništvo vjernika. Bolje se poznaju i bliži su jedni drugima, što se ne bi moglo uvijek reći za liturgijske čine.

Budući da se kod pučkih pobožnosti često opažaju znakovi naglašenog sentimentalizma, nužno je da pastoralni radnici tu sklonost drže u granicama normalnosti. Osjećajnost je, naime, po sebi dobra stvar sve dok je pod kontrolom razuma. Zabilježeno je da se zagrebački biskup bl. Augustin Kažotić (1303.-1322.) u jednom izvješću potužio kako među vjericima njegove prostrane dijeceze ima i onih „koji dolaze na proštenja da se opijaju, potuku, ružne pjesme pjevaju, da kolo vode u kojem vragometno plešu“⁸. Nikakvo onda čudo što ćemo u tom kontekstu naći članaka koji pučku pobožnost poistovjećuju s folklorom i praznovjermem. Doda li se k tomu nedostatak i naglašeni individualizam pučkih pobožnosti gdje se olako zaboravlja na potrebe opće Crkve i njezine teškoće i probleme, razumjet ćemo zašto se Crkveno učiteljstvo u više navrata osvrtao na pučku pobožnost kao na

⁶ Problematiki pučke pobožnosti s osobitim obzirom na štovanje Gospe posvećen je dvobroj *Bogoslovske smotre* (Vol. 53, Nr. 2-3, 1983.). O sadržajnim i povijesnim odrednicama razvoja i istraživanja pučke pobožnosti u istom broju *Bogoslovske smotre* pisao je dr. Franjo E. Hoško (str. 194-206). Obradio je razdoblje kasnog srednjeg vijeka, potridentsku epohu, razdoblje jozefinističkoga prosvjetiteljstva, te razdoblje katoličke restauracije.

⁷ O smislu, raznolikosti i temeljnim značajkama pučke pobožnosti pisao je dr. Marijan Biškup. Vidi: *Bogoslovska smotra* 53 (1983.), 183-193.

⁸ *Bogoslovska smotra* 53 (1983.), 183.

nešto što je trajno prisutno u svijesti vjernika. I po sebi je dobro. Ali, potrebno ju je trajno teološki produbljivati. I pročišćavati od svega što nije u skladu s crkvenim učenjem. Navodim ovdje samo neke karakteristične dokumente u posljednjih malo više od pola stoljeća.

- Navodim najprije encikliku pape Pija XII., „*Mediator Dei*“ (1947.) u kojoj na više mjesta spominje pučke pobožnosti i veli kako „trebaju biti vođene duhom liturgije“, te kako „iz njih nužno treba biti uklonjeno sve ono što nije dostojno vjere“. A pri kraju same enciklike Papa živo preporuča pučke pobožnosti u pastoralnom radu Crkve⁹.
- Desetak godina nakon enciklike „*Mediator Dei*“ Sveti zbor za obrede objavio je naputak „*O svetoj glazbi i svetoj liturgiji*“ (1958.) u kojem donosi objašnjenje o pjevanju i pučkim pobožnostima sadržanim u enciklikama „*Mediator Dei*“ (1947.) i „*De musica sacra*“ (1955). U brojevima 12-15 spomenutoga naputka nalaze se općenita pravila za izvođenje bogoštovnih čina. Pučke pobožnosti „moraju voditi vjernike prema potpunijem i aktivnijem sudjelovanju kod euharistije, kako je pisao Pio XII., i moraju biti vođene duhom liturgije. A iz njih mora biti uklonjeno sve ono što nije dostojno vjere“¹⁰. Zbog toga u duhu enciklike nalaže se biskupima „neka bdiju nad liturgijom i pobožnostima općenito“¹¹.
- O pučkim pobožnostima progovorio je šire i detaljnije i Drugi vatikanski sabor u liturgijskoj konstituciji *Sacrosanctum Concilium* (1963.) gdje ih preporuča uz uvjet da budu „u skladu s crkvenim propisima“. O tome ću reći kasnije nekoliko riječi.
- Poznato je također kako je papa Pavao VI. za vrijeme svojega pontifikata u više navrata govorio o pučkoj pobožnosti. Posebice u svojoj pobudnici „*Marialis cultus*“ (1974.) govori o raznim vidovima marijanskih pobožnosti, te potiče stvaralaštvo i naglašava potrebu revizije tih pobožnosti: „Želimo da revizija poštuje zdravu tradiciju i da bude otvorena za prihvaćanje zakonitih zahtjeva suvremenih ljudi“.

⁹ Vidi, *Acta Apostolicae Sedis* 39 (1947.), 584-586.

¹⁰ *Acta Apostolicae Sedis* 39 (1947.), 587: „Necesse tamen est ut sacrae liturgiae afflatus eiusque praecepta ita in eadem valeant salubriter, ut nihil prorsus inducatur, quod ineptum sit, vel Dei domus indignum decore, vel denique sacris sit peragendis detrimentosum sanaeque pietati obstet.“

¹¹ *Acta Apostolicae Sedis* 39 (1947.), 588: „...quod quidem, ut religiose observetur, vigilantiae vestrae commendamus“.

Pučke pobožnosti, dakle, nazočne su tijekom povijesti kao izraz duhovnih težnji ljudi toga vremena i kao znak vjerovanja minulih generacija. No, kako se često događalo da se udalje od službenog bogostovlja (liturgije), spomenuti crkveni dokumenti naglašavaju kako ih treba usmjeriti prema liturgiji kao svojem cilju. Jer, njihova opstojnost je korisna i hvalevrijedna samo dotle dok služi duhovnom rastu vjernika, pa se stoga u pastoralnom radu i preporučuju.

3.2. *Konstitucija Sacrosanctum Concilium o pučkoj pobožnosti*

Htio bih u ovoj točki naglasiti kako je četrdeseta obljetnica proglašenja saborske konstitucije o liturgiji *Sacrosanctum Concilium* bila obilježena na Katedri za liturgiku KBF-a Sveučilišta u Zagrebu jednim znanstvenim kolokvijem 17. prosinca 2003. Osim toga tim povodom objavljeno je i nekoliko prigodnih uradaka uglednih hrvatskih liturgičara¹². Valja također reći kako je u sklopu te obljetnice Kongregacija za božanski kult objavila i Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji (2002.), koji je izdavačka kuća Kršćanska sadašnjost u Zagrebu prevela i objavila 2003.¹³ Čini mi se korisnim ovdje napomenuti kako je uz brojne prigodne članke o toj temi, objavljene u našim domaćim revijama, poseban dvobroj Bogoslovske smotre¹⁴ bio posvećen temi pučke pobožnosti, posebice štovanja BDM. Objavljeni radovi uglavnom su plod hrvatskog marijološkog simpozija koji je održan u Mariji Bistrici, od 28. do 29. rujna 1981. Sudionici toga simpozija zaključili su da je naša pučka pobožnost naglašeno marijanska, a trebala bi biti iznad svega kristocentrična i ekleziološka. Budući da je papa Pavao VI. upozorio na „površnu lakovjernost u čisto izvanjske pobožne čine, kao i jalov i časovit sentimentalizam koji je tuđ evanđelju“,¹⁵ sudionici simpozija su odlučili poraditi na svestranoj obnovi pučke pobožnosti u smislu rečene kristocentričnosti i eklezijalnosti.¹⁶

12 Fra Benedikt VUJICA objavio je članak „Četrdeseta obljetnica konstitucije o svetoj liturgiji ‘Sacrosanctum Concilium’“ *Bosna francescana*, 11 (2003.), 5-22, a prof. fra Ante CRNČEVIĆ prigodni članak „Jesmo li potrebni nove liturgijske obnove? - Uz 40. obljetnicu konstitucije ‘Sacrosanctum Concilium’“ *Služba Božja* 44 (2004.), 72-80. Godinu dana kasnije je prof. dr. sc. Ivan ŠIMIĆ objavio uradak interesantan za ovo naše predavanje: „Položaj pučke pobožnosti prema konstituciji Sacrosanctum Concilium“ *Obnovljeni život* 59 (2004.), 285-297.

13 *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2003.), 286.

14 *Bogoslovska smotra* 53 (1983.), broj 2-3.

15 PAVAO VI., „Marialis cultus“, br. 38.

16 Adalbert REBIĆ, „Uvodnik“, *Bogoslovska smotra* 53 (1983.), 164.

Poznato je također kako je prije Drugog vatikanskog sabora, kao i u vrijeme njegove pripreme, izvanliturgijska, osobito pučka pobožnost bila je izvrgnuta žestokom udaru mnogih kritičara, posebice nekih istaknutih predstavnika liturgijskog pokreta. Među biskupima, pastoralcima i onima koji su proučavali povijest liturgije postojale određene nesuglasice o vrijednosti pučke pobožnosti i načinu kako je uskladiti s liturgijom. Neki istaknuti predstavnici pokreta liturgijske obnove držali su da je pučka pobožnost „uzrokovala nazadovanje liturgije u životu Crkve“ te su, nastojeći oko povratka liturgije u središte života i djelovanja Crkve, smatrali da se „posve treba osloboditi svih oblika pučke pobožnosti“,¹⁷ zaboravljajući pri tom njezine pozitivne strane. Optužbe koje su dolazile sa svih strana, govorile su o raznim oblicima pretjeranosti, posebice o praznovjerju i sentimentalizmu. Toga je bio svjestan i novoizabrani papa Ivan XXIII., koji je često poticao, ali i upozoravao¹⁸.

No, kroz četrdeset godina nakon Sabora o pučkoj pobožnosti su izrazito pozitivno govorili Pavao VI. i Ivan Pavao II., a oglašavala se i Kongregacija za božanski kult, kao redovita Sinoda biskupa, CELAM, pojedine biskupske konferencije, kao i pojedini biskupi.¹⁹ Vrlo brzo, dakle, nakon II. vatikanskog sabora pozorno se prati pučku pobožnost, posebice njezino usklađivanje s liturgijom. Takvu usmjerenju svoj je doprinos posebice dala liturgijska konstitucija Sacrosanctum Concilium. Njezin doktrinarni temelj i pastoralna orijentacija pokazuje da je Drugi vatikanski sabor u teškom pitanju dodira i odnosa liturgije i pučke pobožnosti slijedio liniju pastoralne razboritosti. A to znači pokušao je uskladiti, a ne suprotstavljati te dvije stvarnosti. Jasno, dajući prvotnost liturgiji koja ostaje neupitna. To je osobito naglašeno u br. 13. saborske konstitucije gdje se govori o „pia exercitia“. Taj tekst zapravo postaje „magna charta“ kasnijeg pozitivnog vrednovanja pučke

¹⁷ Ivan ŠIMIĆ, „Položaj pučke pobožnosti“, 288.

¹⁸ Ivan ŠIMIĆ, „Položaj pučke pobožnosti“, 288, bilješka 22.: „L'esperienza del primo anno delle sollecitudini pastorali del nuovo Vescovo di Roma che vi parla ha dato la sensazione di una certa vaghezza di alcune anime devote e pie ad avviare devozioni particolari, titoli nuovi e di culto con ispirazioni di carattere locale che danno l'impressione di lasciare campo alla fantasia e poco alla concentrazione dello spirito.”

¹⁹ Poslije Drugog vatikanskog sabora o pučkoj pobožnosti se govorilo u brojnim dokumentima. Tu je prije svega apostolska pobudnica Marialis Cultus (1974.) i Evangelii nuntiandi (1975.), Katehetski generalni direktorij (1971.), rasprave na trećem zasjedanju Sinode biskupa (1974.), kao i rasprave na zasjedanju druge i treće konferencije latinskoameričkih biskupa u Medetlinu (1968.) i u Puebli (1979.).

pobožnosti, koja će nakon „posaborskog propuha“ omogućiti njezino ponovno otkrivanje i vrednovanje na pastoralnom, katehetskom, kulturnom, pa čak i na društvenom planu. To pravilo razboritosti posebice je došlo do izražaja i u brojevima 9. i 12. te liturgijske konstitucije. Tamo se, naime, veli kako „liturgija ne iscrpljuje čitavu djelatnost Crkve“;²⁰ te kako se „duhovni život ne iscrpljuje samo sudjelovanjem u liturgiji“. Komplementarnost tih dviju stvarnosti nagnala je koncilске oce da toplo preporuče i savjetuju sjemeništarcima i bogoslovima i „druge pobožne vježbe koje su prožete duhom liturgije“ (SC 17). A u dekretu o odgoju i obrazovanju svećenika preporučit će te pobožne vježbe, uz pripomenu da „ne ostanu samo na njima ili da se ne predaju nekom površnom vjerskom osjećaju“ (OT 8).

Sabor, dakle, najživlje preporuča „sve pobožne vježbe kršćanskog puka ako su sukladne zakonima i propisima Crkve“ (SC 13). Nakana pak ove saborske konstitucije mogla bi se ovako formulirati: „Svi oblici pobožnosti trebaju biti usklađeni s liturgijskim propisima i podređeni samoj liturgiji, koja ih po svojoj naravi daleko nadvisuje“, pa je obvezatan propis o nužnosti da se „isti s liturgijom usklade“. Sve pobožne vježbe kršćanskog puka, ako su sukladne zakonima i propisima Crkve, Sabor preporučuje. Budući da liturgija po svojoj naravi daleko nadvisuje svaku pučku pobožnost, liturgijska konstitucija u br. 37. određuje neka se one s liturgijom usklade²¹. Konstitucija SC zapravo ovdje preuzima ono što je papa Pio XII. odredio davne 1947. u svojoj enciklici „Mediator Dei“ kada je napisao da „svi oblici pobožnosti imaju upućivati vjernike na sakramente, inače će ostati neplodni, suvišni, isprazni i beskorisni. Jer, upravo njihova korisnost izvire iz liturgije“²². Ova liturgijska odredba imala je svoje mjesto i u starom crkvenom Zakoniku (1917.) koji je kanonom 1259. propisao da se „slavljenje pobožnih vježbi ne smije pripustiti u crkvama i drugim bogoštovnim mjestima bez dopuštenja mjesnog ordinarija.“²³

²⁰ Vidi, SC: „Sveta liturgija ne iscrpljuje čitavu djelatnost Crkve“ (br. 9.); „Duhovni se život ipak ne sastoji samo u sudjelovanju u svetoj liturgiji“ (br. 12.).

²¹ SC br. 37.: „Crkva ne želi nametnuti strogu jednoličnost kad god nije u pitanju vjera ili dobro čitave zajednice. Naprotiv, ona njeguje i promiče duhovne osobine i darove različitih plemena i naroda. Ona dobrohotno prosuđuje i, koliko je moguće, svom pomnjom čuva sve što u narodnim običajima nije nerazrješivo povezano s praznovjerjem i zabludama. Štoviše, katkada to pripušta i u sàmo bogoslužje, ako se slaže s pravilima istinskoga i pravoga liturgijskoga duha“.

²² Vidi AAS 39 (1947.), 534.

²³ Kan. 1259 § 1: „Orationes et pietatis exercitia ne permittantur in ecclesiis vel oratoriis sine revisione et expresa Ordinarii loci licentia, qui in casibus difficultioribus rem totam Sedi Apostolicae subiiciat.“

Na koncu mogli bismo kratko rezimirati da liturgijska konstitucija, *Sacrosanctum Concilium*, priznaje kako u Crkvi uz liturgijski kult postoji i onaj izvanliturgijski (SC 9), koji ona naziva „pia exercitia“ (SC 13,1). Ona uz to ističe kako je pučka pobožnost sastavni dio izvanliturgijskog kulta (SC 9 i 12), te da je ona dobro došla ako je sukladna crkvenim propisima i bez problematičnih mjesta, (SC 13 i 37-40). I zaključuje kako se svaka izvanliturgijska pobožnost, pa tako i pučka pobožnost, treba nadahnjivati na Svetom pismu, te vjernike upućivati na liturgiju i Krista koji je njezino središte (SC 13,3 i 37).

3.3. Nekoliko riječi o Direktoriju pučke pobožnosti²⁴

Budući da se često čuje kako je liturgija „kodificirana“ i u suprotnosti sa stvaralaštvom pučke pobožnosti u kojoj se obični puk lakše snalazi (generaliziranje u kojemu ima nešto istine), bilo je potrebno izraditi dokument koji bi dao određena usmjerenja i principe u vidu postizanja harmonije između liturgije i pučke pobožnosti o čemu se govorilo na Drugom vatikanskom saboru. Vjera, naime, nije samo umna spoznaja. Ona je nešto što se živi. Njezini „osjetljivi“, „materijalni“ i „vizualni“ elementi znak su one unutarnje želje vjernika kojom pokazuju pripadnost Crkvi, Kristu, BD Mariji, svecima. Kad netko želi dodirnuti sliku Raspetoga ili Isusov križ, on zapravo želi sudjelovati u Isusovoj mucij. Isto tako napor i želja da se hodočasti u neko svetište odražava unutarnju želju da se približi otajstvu koje to svetište predstavlja. Uostalom, pučka pobožnost se ne iscrpljuje u samoj sebi. Ona pripravlja srce vjernika da bude otvoreno Duhu i Božjoj milosti koja se ostvaruje u liturgijskom slavlju Isusa Krista. Pučka pobožnost nema namjeru postaviti se na mjesto liturgijskoga slavlja. Liturgija pak sa svoje strane ne želi uklanjati oblike vjere koje pučka pobožnost upućuje Kristu Spasitelju. Zbog toga je pučka pobožnost veliko blago Crkve. Kakvu bi tek štetu i duhovno osiromašenje doživjelo zapadno kršćanstvo kad bi npr. ostalo bez krunice i pobožnosti križnog puta. Spominjem samo ta dva slučaja kako bismo osjetili što je sve u igri. Istina, biskupi su na saboru istakli liturgiju kao „vrhunac i središte“ kojem teži cijela aktivnost Crkve. Ali, dodali su kako se „duhovni život ne iscrpljuje u sudjelovanju na liturgiji“ (SC 12). Za duhovni život vjernika postoje i „pobožne vježbe“ koje Sveta Stolica preporučuje i koje se prakticiraju u raznim dijelovima svijeta. One su u povijesti pojedinih

²⁴ Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata izdala je 2002. Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji. Izdavačka kuća Kršćanska sadašnjost je 2003. prevela i objavila Direktorij u svojoj biblioteci „Koncil“. Direktorij ima 286 stranica.

ljudi i naroda imale velik utjecaj.

Crkva je uvijek naglašavala kako se pučka pobožnost mora ravnati prema liturgiji. Nije joj, međutim, nalagala određene norme. Ali, pazila je da ne završi u čistoj „spontanosti“. Smatrala je nužnim i potrebitim *upoznati* vrednote pučke pobožnosti, *štititi* njezinu iskonsku bit, *čistiti* je od nepotrebnih naslaga, *osvjetljivati* je tekstovima Svetoga pisma, *usmjeravati* je i ne suprotstavljati svetoj liturgiji, što je lijepo naznačeno u liturgijskoj konstituciji *Sacrosanctum Concilium*. Blaženi Ivan Pavao II., u svojem apostolskom pismu „Vicesimus quintus annus“ (1988.), koje je objavio povodom 25. obljetnice SC, naglasio je kako se „pučku pobožnost ne smije ni ignorirati, niti pred njom biti indiferentan, ili pak imati osjećaj određenog podcjenjivanja i prezira“ (br. 18.). Pučkoj pobožnosti, veli on, treba „trajna prisutnost evangelizacije kako bi vjera koju očituje bila zrela i autentična“. I zaključuje da bi se pravi pastoral u Crkvi trebao „osloniti na njezino bogatstvo“, te je „pročišćavati i usmjeravati prema liturgijskim slavljima kao dar puka Božjega“.

Zbog toga je Direktorij namijenjen svima: biskupima, svećenicima i onima koji vode brigu o drugima u obiteljima, pokretima, udruženjima i bratstvima. Uz uvod u kojem se govori o naravi i biti, principima i jeziku pučke pobožnosti, Direktorij ima dva glavna dijela. Prvi dio odnosi se na ono što nam je povijest ostavila, Crkveno učiteljstvo i teologija definirali, kao i principi koji pomažu stvarati suradnju i harmoniju između pučke pobožnosti i liturgije. Drugi dio Direktorija, bez pretenzija da bude sveobuhvatan, donosi mnoštvo operativnih prijedloga. Ne ide za tim da uspostavlja neku novu regulativu, nego da posvijesti već postojeće teološko-liturgijske principe o kojima je već Drugi vatikanski sabor govorio. Donosi kratku povijest pojedinih pobožnosti, navodi teološke razloge koji su im u temelju, kao i praktične prijedloge u vidu sklada između liturgijskih slavlja i pučkih pobožnosti. I pri tomu opetovano ističe prvenstvo i razliku između liturgije i pučke pobožnosti. Ne želi, međutim, gušiti spontanost koja je utkana u samu narav pučke pobožnosti. Ali, ne zaboravlja podsjetiti na ono zdravo crkveno načelo: „Ne raditi na svoju ruku“, te pučku pobožnost „braniti od samovolje“.

Na kraju samo nekoliko kratkih navoda iz Direktorija kako bismo osjetili što su sastavljači željeli poručiti i polučiti. Direktorij više puta i na više načina ponavlja i ističe primat koji pripada liturgiji, koja je „vrhunac i izvor“ svakoga kršćanskoga slavlja. No, to nikako ne smije biti shvaćeno u duhu isključivosti, suprotnosti ili pak marginaliziranja pučkih pobožnosti (br. 11.). Dapače, one su „važne za vjerski život

Božjega naroda, za čuvanje same vjere i za usvajanje novih inicijativa evangelizacije" (br. 64.). I nastavlja „da nije moguće ne voditi računa o pobožnostima koje vjerni narod u nekim krajevima obavlja dirljivim žarom i čistoćom nakane“, da zdrava pučka religioznost može biti „protuotrov za sekte i jamstvo vjernosti poruci spasenja, te da je ona bila providnosno sredstvo za čuvanje vjere tamo gdje je kršćanima nedostajala pastoralna skrb“ (br. 64.).

Umjesto zaključka

U ovom uratku govorilo se o čovjeku koji traga za svojim korijenima, za smislom, za značenjem u životu. Premda se znanost trudi istraživati ga i definirati, on ostaje tajna beskrajna. Sa živim stvarima vežu ga zajednički zakoni života po kojima živi poput biljke i životinje određenim biološkim ritmom: rađa se, razvija, zrije, stari i umire. I tu zapravo nema velike razlike. Sa životinjskim svijetom ima osjećajni život i vitalne potrebe da se hrani i preživi. Ovdje bi se, međutim, moglo ustvrditi kako je čovjek "siromašniji" u usporedbi sa životinjama. Nedostaje mu "savršenstvo" instinkta kojima su obdarene životinje. Neke stvari i spoznaje o čovjeku daju nam povoda razmišljati o njemu kao o "posebnom stvorenju" koje je kadro govoriti, misliti, osjećati se slobodnim, voljeti i biti religiozno. A religiozni problemi "natražni" i "otuđujući", nego životni, humani i suvremeni. Budući da su krhki i nezaštićeni, religiozno "dostojanstvo" ljudi valja braniti, poštovati i promicati.

Religija, posebice uobličena u pučkoj pobožnosti, odigrala je važnu ulogu u prenošenju vjerskih i moralnih vrednota, u stvaranju kulture i povijesti hrvatskog naroda. Njezini različiti oblici, koji su i danas nazočni, imali su osobito značenje u teškim vremenima protuvjerskih ideologija, poput one marksističke. To je bilo razlogom da je Crkva izrekla svoj pozitivan sud o pučkoj pobožnosti, posebice onoj koja se odnosi na štovanje BDM. Direktorij za pastoralnu službu biskupa, 'Ecclesiae imago' (1973.), između ostalog nalaže neka biskupi "bdiju nad oblicima pučke pobožnosti s crkvenim osjećajem". Ne smije se, dakle, te pobožnosti otpisivati puritanskim duhom kao da bi bile folklor i praznovjerje, ili neki nadživjeli oblici poganskih obreda. Ne, ona je izraz iskonske kršćanske vjere koja je evandeoska i kada je alternativna liturgijskim oblicima. Istina, dok je značajka liturgijskih čina kratkoća i točnost u izražavanju i primjeni, kod pučkih pobožnosti upravo to nedostaje. U njima se ne štedi na riječima; pune su mašte, spontanosti i sentimentalnosti. Zbog toga ih neki poistovjećuju s folklorom i praznovjerjem pa je pučka pobožnost bila izvrgnuta žestokim

kritikama onih koji su držali da je ona “uzrokovala nazadovanje liturgije u životu Crkve”.

Nakon Drugog vatikanskoga sabora ipak se o pučkoj pobožnosti počelo pozitivno govoriti, čemu su osobito pridonijeli Pavao VI. i Ivan Pavao II. Liturgijska konstitucija Sacrosanctum Concilium (SC) slijedi liniju pastoralne razboritosti. Nastoji uskladiti, a ne suprotstavljati liturgiju i pučke pobožnosti. Dapače, najživlje preporuča “sve pobožne vježbe kršćanskog puka ako su sukladne zakonima i propisima Crkve” (SC 13), jer one su “sastavni dio izvanliturgijskog kulta” (SC 9 i 12). Zbog toga je potrebno *upoznati* vrednote pučke pobožnosti, *štititi* njezinu iskonsku bit, *čistiti* je od nepotrebnih naslaga, *osvjetljivati* je tekstovima Svetoga pisma, *usmjeravati* je i ne suprotstavljati svetoj liturgiji. Blaženi Ivan Pavao II. je isticao kako pučkoj pobožnosti treba “trajna prisutnost evangelizacije kako bi vjera koju očituje bila zrela i autentična”. I zaključuje da bi se pastoral u Crkvi trebao “osloniti na njezino bogatstvo” te je “pročišćavati i usmjeravati prema liturgijskim slavljinama kao dar puka Božjega”. U tom vidu pastoralni djelatnici mogu naći veliku pomoć u Direktoriju pučke pobožnosti koji govori o naravi i biti, principima i jeziku pučke pobožnosti. I dok jasno razlikuje liturgiju i pučke pobožnosti, Direktorij naglašava potrebu njihove harmonične usmjerenosti, kao i uvažavanja i poštovanja njihove posebnosti. Crkveno učiteljstvo je ovim Direktorijem izreklo ‘svoje poštovanje prema pučkoj pobožnosti’. ‘U njoj je kao u klici religiozna duša naroda’ (br. 61.). Ili, ako je na predstavljanju Direktorija rekao kard. Cláudio Hummes, „u njoj je kao u klici religiozna duša naroda“, a ona je „privilegirani oblik inkulturacije vjerskog fenomena“ i „prvotni majčin govor svake religije“.

POPULAR DEVOTION AND LITURGY ACCORDING TO CHURCH DOCUMENTS

Summary

In this article we discuss the human being's search for sense and meaning. Even though scientific descriptions of the human being range across the broad spectrum of biological, psychological, mental, political, economic, moral, religious, technical, historical, Utopian, and aesthetic, there remains an enigma. The human being can speak, think, love, feel free, and be religious. And religious problems are always actual and never “old”, always “life-based” and never “remote”, and always human. Therefore we can say that the human being is a “special creation and religious”.

The article contains part of a lecture delivered to the Synod of Bishops in 2001 dealing with the popular devotion that has played an important role in transmitting

religious and moral values, as well as creating the culture and history of the Croat people. Different types of popular devotion, still present today, played an important role in difficult times of anti-religious ideologies such as Marxism. Even though popular devotion is not "the key to the new evangelization" it should not be dismissed simply as folklore or superstition or as some kind of left-over from pagan rituals. Popular devotion is an expression of a deep Christian faith even though it is sometimes "contrary" to liturgical rules. Ecclesiae imago therefore states that the bishops have to "be vigilant over different kinds of popular devotion with an ecclesiastical sensibility".

In the third part of the article, we speak about church documents dealing with popular devotion before and after the Second Vatican Council. Special attention has been given to the Constitution on the Sacred Liturgy (Sacrosanctum Concilium) that, in the spirit of pastoral prudence, "harmonizes and does not oppose" liturgy and popular devotion. It even recommends "Popular devotions... provided they accord with the laws and norms of the Church" (SC 13). The Church believes that it is necessary to explore the values of popular devotion, to protect its primordial essence, to cleanse it of unnecessary accretions, to illuminate it with Scripture, and to point it towards rather than placing it in opposition to the sacred liturgy. In accordance with this, a Directory of popular devotion has been published in which the Church expresses "its respect for popular devotion". The Directory describes the nature and essence, principles and language of popular devotion, and speaks about the need for a harmonious orientation toward liturgy that is the "culmination and the source" of every Christian celebration.

Key words: *person, sense, religious human being, special creature, unending mystery, popular devotion, anti-religious ideology, new evangelization, folklore, superstition, Constitution on the Sacred Liturgy/Sacrosanctum Concilium, pastoral prudence, liturgy and popular devotion, Directory of popular devotion.*

Translation: Darko Tomašević and Kevin Sullivan